

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

М.І.Піддячий, доктор пед. наук, старший науковий співробітник,

Інститут педагогіки НАПН України, e-mail: pmi2005@ukr.net

Постановка проблеми. Профільна школа, орієнтуючись на старшокласників, як суб'єктів взаємодії в навчально-виховному середовищі, покликана сприяти створенню умов для їх гармонійного розвитку. Досягти цієї мети можливо шляхом: створення соціально-культурної ситуації, сприятливої для соціалізації (входження в соціально-професійне середовище та сприйняття норм, цінностей, правил цього середовища і адаптації в ньому); розробкою моделі соціально-професійно орієнтованого навчально-виховного середовища здатного розвивати учнів та впливати на формування їх психологічної сфери із врахуванням індивідуальних особливостей на засадах компетентнісного підходу; виокремлення у віковій періодизації критеріїв характерних для допрофільного та профільного етапів розвитку учнів; визначенням етапів для формування основних психічних новоутворень; розробкою, експериментальною перевіркою та впровадженням в освітню практику методик соціально-професійної орієнтації.

На сучасному етапі розвитку освіти критикується не лише організація профільного навчання, а й зміст загальної середньої освіти за їх «затеоретизованість», за відсутність продуктивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, результатом якої є сформованість компетентностей достатніх для забезпечення рівня конкурентоздатності в «життєвому» середовищі. Критиці піддається і відсутність плідної взаємодії між педагогічною наукою і освітньою практикою у напрямі побудови «продуктивного» навчально-виховного процесу.

Суспільні й соціально-економічного зміни, які відбуваються в українському суспільстві та світі, спонукають педагогічну науку і практику до створення освітнього середовища, здатного в значній мірі задовольнити особистісні, суспільні та державні потреби.

Аналіз останніх досліджень. Філософські, психолого-педагогічні та соціально-економічні засади формування в учнів системи знань напрацьовані як

українськими, так і зарубіжними науковцями, що є підґрунтям для аналізу та роздумів. Окремо взятий навчально-виховний зміст у процесі створення навчально-виховного комплексу на різних етапах розвитку особистості із врахуванням ступеня розвитку суспільства представили у своїх наукових доробках В. Г. Бейлінсон, І. Д. Бех, Н. М. Бібік, С. М. Бондаренко, П. П. Блонський, Н. М. Буринська, М.С. Вашуленко, В. П. Волинський, С. В. Волков, Л. І. Гавриленко, С. У. Гончаренко, Г. Г. Гранік, І. П. Гузик, М. Б. Євтух, І. К. Журавлев, Д. Д. Зуєв, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, І. Я. Лернер, Д. Локк, А. С. Макаренко, В. В. Олійник, І. Г. Песталоцці, М. В. Лось, В. В. Мелешко, Т. Н. Романченко, О. Я. Савченко, Т. П. Соколовська, В. О. Сухомлинський, Н. Ф. Тализіна, К. Д. Ушинський, С. Е. Трубачова, М. Д. Ярмаченко та ін...

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У соціально-професійно зорієнтованому навчально-виховному процесі передбачається, що для життя і діяльності учня важливий як внутрішній об'єм засвоєного, так і можливість його використання. В свій час це спонукало вчених винайти нову особистісну характеристику з метою фіксації освітнього результату – компетентність.

У компетентнісному підході підґрунтям для формування компетентностей є знання, уміння, навички. Оскільки компетентність включає не лише когнітивну (знання) і операційно-технологічну (уміння) складові, а й мотиваційну, етичну (ціннісні орієнтації), соціальну і поведінкову оволодіння нею потребує організованості, значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення.

На сучасному етапі розвитку суспільств особистість представляється за складовими компетентностей, які характеризуючи її за мірою особистісних здібностей дають змогу включитись у діяльність. Такий підхід передбачає їх певну ієрархію: найважливіші, основні, ключові, багатофункціональні, надпредметні і багатовимірні тощо.

Ключові компетентності основані на якостях особистості і проявляються в певних способах поведінки, які спираються на психологічні функції людини, мають широкий практичний контекст, наділені високим ступенем універсалізації. Диференціювання освіти зорієнтоване на конкретні навчальні досягнення, рівень сформованості яких дає змогу функціонувати в навчальному і життєвому середовищах, що сприяє оволодінню соціальним досвідом, навичками життя й трудової діяльності у межах

обраного соціально-економічного середовища.

Носії змісту освіти і засоби забезпечення його засвоєння мають виконати дидактико-методичного функцію в напрямі компетентнісно спрямованого навчально-виховного процесу в умовах профільного навчання. Їх універсальність забезпечує вивчення змісту освіти старшокласниками, які навчаються за різними напрямками профілізації в умовах диференційованого навчання.

Основна частина. Соціально-професійну орієнтацію ми розглядаємо як процес входження (спрямування) особистості в систему соціальних і професійних відносин на різних етапах розвитку із врахуванням вікових особливостей, за рахунок формування знань, умінь, якостей, цінностей, норм тощо, які дозволяють їй функціонувати в умовах швидкозмінного середовища.

У сучасних умовах розвитку суспільства психолого-педагогічна наука і практика мають приділити особливу увагу на розвиток теоретичної, методологічної, методичної, управлінської основи навчально-виховних заходів; удосконалення інноваційних освітніх технологій; забезпечення якості моніторингу освіти; об'єктивне оцінювання освітніх результати. Основними чинниками, що впливають на динаміку розвитку особистості і держави є: соціальна ситуація, сприятлива для гармонійного розвитку учнів; соціально-економічне регіональне середовище зацікавлене в компетентному фахівці; збалансований ринок праці; підготовлений для суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагог; наявність ресурсів для розширення ключових діяльностей старшокласників в умовах регіонального освітнього середовища тощо. Наявність зазначених чинників дає змогу створити продуктивне навчально-виховне середовище, сприятливе для формування рівнів компетентностей відповідно до етапів вікового розвитку особистості. У зв'язку з цим слід підкреслити, що на етапах вікового розвитку відбувається три фази входження в референтну зону: адаптація, індивідуалізація та інтеграція.

Сучасна організація освітнього процесу та зміст навчально-виховних заходів в системі загальної середньої освіти не формує в учнів достатнього рівня компетентностей для забезпечення їх конкурентоздатності у соціально-професійному середовищі [6]. У зазначеному контексті потребує подальшого удосконалення стратегія підготовки учнів до життя та активної трудової діяльності. Очевидно, що шлях вирішення цієї проблеми знаходиться в площинах зміни

суспільної ситуації та розробки науково обґрунтованих, практикоорієнтованих навчально-методичних комплектів. Одним із завдань впровадження в освітню практику комплектів - спрямування учнів на шлях продуктивної соціально-професійної взаємодії в умовах регіонального середовища на певному етапі їхнього розвитку.

Зазначимо, що такий підхід потребує аналізу напрацювань та врахування основних положень вікової психології, яка на основі конкретно-історичних та соціально-економічних умов виховання і розвитку визначила критерії вікової періодизації. Ці критерії співвідносяться не тільки з різними видами діяльності, а й з становленням психічних функцій, які визначають шлях саморозвитку і принципи навчання учнів.

Одним із критеріїв вікової періодизації розглядається психічні новоутворення, характерні для певного етапу розвитку. У ході організації навчально-виховного процесу враховуються «стабільні» і «нестабільні» або критичні періоди розвитку. В період кризи відбувається якісна перебудова функцій і відносин учнів. Зазначимо, що у ці періоди відбуваються значні зміни їхнього розвитку, а перехід від одного вікового періоду до другого відбувається революційно. Як критерій вікової періодизації розглядаються провідні діяльності, які визначають процес формування основних психічних новоутворень, головні зміни в психологічних процесах, психологічні особливості учнів на конкретному етапі розвитку [7; 9].

Саме тому на виховання і розвитку учнів, становлення їхніх психічних функцій впливає соціальна ситуація та ключові діяльності. Разом з тим, соціальна ситуація зумовлює орієнтацію на цінності, які структуруються у процесі формування психологічної сфери учнів за допомогою ключових діяльностей.

Зазначимо, що для життя і діяльності учнів важливий як внутрішній об'єм засвоєного, так і можливість його використання (як сформованість морфологічних, так і функціональних (діяльнісних) якостей). Підхід – формування знань, умінь і навичок, що панував в освіті в умовах швидкозмінного ІКТ середовища впродовж багатьох років, практично вичерпав свої можливості. По-перше, обсяг знань, нагромаджених людством, став величезним. По-друге, стало очевидно, що функція освіти не зводиться лише до знаннєвого насичення учнів. Тому на сучасному етапі розвитку освіти фіксація освітнього результату та рівня сформованості має

відбуватися за допомогою використання особистісної характеристики – компетентність.

Ми поділяємо думку науковців і освітян-практиків, які спрямовують зусилля на формування в учнів компетентностей з метою життєвої орієнтації та соціально-професійної взаємодії учнів у регіональному середовищі, напрацьовуючи компетентнісний підхід за такою орієнтовною структурою:

1. Підґрунтям для формування компетентностей є знання, уміння, навички. Компетентність значно ширша за поняття знання, уміння, навички., оскільки вона включає не лише когнітивну (знання) і операційно-технологічну (уміння) складові, а й мотиваційну та етичну (ціннісні орієнтації), соціальну і поведінкову. Оволодіння учнями компетентностями потребує організованості, значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення;

2. Учні оцінюються за складовими сформованих компетентностей, які характеризуючи їх за мірою особистісних здібностей, дають змогу включитися у діяльність;

3. Найважливіші компетентності учнів розглядаються нами за такою структурою: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складовими психологічної сфери; у сфері здібностей; за ступенем соціальної зрілості та статусу:

3.1. Ключові компетентності – основані на якостях учнів і проявляються в певних способах їхньої поведінки. Вони спираються на психічні функції учнів, мають широкий практичний контекст, наділені високим ступенем універсалізації. До них ми відносимо: математична – уміння працювати з числом, числовою інформацією та володіння математичними уміннями; комунікативна (мовна) – уміння вступати в комунікацію з метою бути зрозумілим, володіння умінням спілкування; інформаційна – володіння інформаційними технологіями, уміння працювати з усіма видами інформації; автономізована – уміння саморозвитку і самопрезентації, здатність до самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможності; соціальна – вміння жити і працювати з іншими людьми, близькими, в трудовому колективі, команді; продуктивна – вміння працювати і заробляти, здатність до створення власного продукту, уміння приймати рішення і

нести за їх відповідальність; моральна – готовність, здібність і потреба жити за загальнолюдськими моральними принципами;

3.2. Компетентності за видами діяльності (діяльнісна характеристика, адекватна класифікації діяльності): навчальна; ігрова; трудова; комунікативна; за об'єктом спрямування діяльності (людина–людина, людина–техніка, людина–художній образ, людина–природа, людина–знакова система); професійна – в галузі окремих класів і груп професій; предметна – спеціаліста в конкретній справі (спеціальності); профільна – орієнтація школи на профільне навчання;

3.3. Компетентності у сфері суспільного життя: побутова; громадянсько-суспільна; мистецька; культурологічна; фізична культура і спорт, відпочинок; освітня; медична; політична;

3.4. Компетентності у галузях суспільного знання (науки - знаннєвий аспект на профільних засадах): суспільно-гуманітарна; природничо-математична; технологічна; художньо-естетична; спортивна; філологічна;

3.5. Компетентності у галузі суспільного виробництва: енергетична; транспортна; зв'язок; оборонна; сільськогосподарська тощо;

3.6. Компетентності за складовими психологічної сфери: когнітивна (знаннєва); операційно-технологічна (діяльнісна); мотиваційна (емоційна); етична; соціальна; поведінкова;

3.7. Компетентності у сфері здібностей: фізична культура; розумова сфера; навчальна; практична; виконавча; творча; художня; технічна; педагогічна; психологічна; соціальна;

3.8. Компетентності за ступенем соціальної зрілості і статусу: готовність дитини до школи; соціальна зрілість випускника школи; соціальна зрілість молодого спеціаліста; соціальна зрілість спеціаліста із трудовим стажем; керівника.

4. Разом із зазначеною класифікацією компетентностей існують і рівні компетентностей, які знаходяться в прямій залежності від диференціації змісту навчально-виховних заходів. Їх діапазон від «повної некомпетентності» - повній нездатності розв'язувати проблеми і виконувати вимоги в життєвих та професійних ситуаціях, до «високої компетентності», яка забезпечує високий рівень конкурентоспроможності. Психолого-педагогічний інструментарій для цих рівнів компетентностей має поетапно розроблятися науковцями з метою вирішення

проблем соціально-професійної орієнтації учнів в умовах швидкозмінного середовища.

Вважаємо, що запропонований компетентнісний підхід зрозумілий і прийнятний не лише освітній науці та практиці, але і суспільству, оскільки в ціннісну основу учнів закладаються компетентнісні складові, які на певному етапі вікового розвитку дозволяють піднести особистісні можливості до рівня достатнього для успішної соціально-професійної адаптації результатом якої є забезпечення власного соціального пакету, а відповідно і зростання регіонального та національного валового продукту за рахунок підвищення рівня продуктивних сил.

У зазначеному контексті особливого значення в умовах профільного навчання набуває розвиток учнів, зростання їх професійної спрямованості, яке відбувається через вибір на певному етапі життя. Але вибір завжди обмежує і, обмежуючи, спрямовує. Спрямовуючи активність учнів, вибір і мотивує, тобто емоційно забезпечує поступ до світоперетворень на наступному етапі розвитку. Вибір є необхідною умовою смислового регулювання життя, механізмом координації трансформації життєвих смислів [8; 10; 11]. Підставою конструктивного життєвого та професійного вибору є його цінність для учнів, цінність насамперед для їхнього розвитку, зростання та майбутнього. У процесі здійснення особистісного життєвого та професійного вибору може виникати незадоволеність наявною світобудовою, способом життя, його продуктивністю на побутовому рівні та на рівні професійної спрямованості.

Саме в загальноосвітній школі навчально-виховний процес спрямовується на цілеспрямоване оволодіння старшокласниками систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності. Завдяки цьому відбувається духовний, моральний, інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості. Інтелектуалізація особистості здійснюється в навчально-виховному процесі, спрямованому на гармонійний розвиток, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях і принципах, науковості, полікультурності, системності, інтегративності, єдності навчання та виховання на засадах гуманізму, демократії, творчості та свободи.

Значущим етапом життєвого самоствердження учнів є обґрунтований вибір майбутньої професії в умовах допрофільної підготовки та профільного навчання.

Вибір майбутньої професії, визначення свого місця в житті – одне з головних рішень кожної людини [1]. Вибір учнями професії є початком життєвого самоствердження в суспільстві. В особі людини не зайнятої професійною справою суспільство несе духовні і матеріальні втрати, що ніколи не поповнюються. Колосальні збитки несе й сама людина, втрачаючи природою наділений творчий потенціал. Гармонійний розвиток особистості зумовлений професійним самовизначенням. Професія впливає на термін життя. Вона впливає на стан фізичного і психічного здоров'я суб'єкта професійної діяльності. Якщо вибір професії виявився невдалим, то наслідки цього виявляються в характерних негативних ознаках: у людини втрачається задоволення від виконуваної роботи, бажання удосконалюватись в ній, зменшується продуктивність праці. Очевидно, що за будь яких обставин наставники та учні мають враховувати це у процесі побудови власної професійної траєкторії.

Розгортаючи процес підготовки учнів до майбутньої професійної діяльності, як соціальну складову, варто: гармонізувати технічну складову й технологічну культуру із сучасними досягненнями педагогічної освіти й науки; створювати методичні центри професійної орієнтації учнів для їхньої підготовки до свідомого вибору професії за активної співпраці з батьками; узагальнювати знання, вміння і навички з техніки, технології, організації й планування виробництва; ознайомлювати учнів з трудовими процесами і змістом праці на підприємствах, в установах та організаціях; створювати необхідні умови для виховання в старшокласників життєвої позиції, свідомого ставлення до праці, трудової дисципліни, початкових навичок праці за обраною професією; залучати наявні в регіоні інтелектуальні та матеріальні ресурси в навчально-виховний процес з метою забезпечення всебічного гармонійного розвитку. Повноцінна участь у соціально-професійній діяльності базується на ціннісній основі професіоналізму, яку складають духовні, інтелектуальні, операційно-технологічні, морально-вольові якості, організаційні здібності тощо.

Складові гармонійного розвитку старшокласників в умовах профільно-технологічного навчання напрацьовуються в процесі: поєднання основ виробництва з технологічним процесом виготовлення продукції; практичного опанування обладнання і устаткування; вивчення конструкцій та дій машин, верстатів, апаратів, інструментів і пристроїв, засобів автоматизації і механізації; читання та

здійсненнями креслень, технологічних та інструкційних карт; організації робочих місць, техніки безпеки та культури праці; дотримання виробничої гігієни і протипожежних заходів тощо. Це зумовлює створення освітньо-наукової системи для підготовки старшокласників до майбутньої професійної діяльності. Вона створить умови для первинного ознайомлення із: загальногалузевими знаннями в царині техніки і технологічних процесів, різних типів устаткування, його призначення та обслуговування, наладки та ремонту; технічною документацією, методами вимірювання та контролю, основами економіки, організації і планування, механізації й автоматизації виробництва; будовою й застосуванням устаткування, інструментів, пристроїв, спеціальних технологічних операцій та процесів у змісті яких передбачаються (відповідно до напрямку) продуктивна діяльність на практичних заняттях та під час навчально-виробничої практики з виготовленням продукції та наданням послуг підприємствам, установам, організаціям та людям.

У процесі створення системи підготовки старшокласників до професійної діяльності висуваються специфічні вимоги до процесу забезпечення знаннями й уміннями, розвитку їхніх професійно важливих якостей, що сприяють свідомому вибору професійної діяльності після закінчення загальноосвітньої школи. Важливо розвивати в старшокласників пізнавальну активність, самостійність, дисциплінованість, творчість, культуру праці; формувати загальні наукові знання виробничих процесів у цілому та набування відповідних умінь і навичок застосування їх на практиці в певній виробничій галузі. Досягається поставлена мета шляхом проведення із старшокласниками різноманітної творчої, раціоналізаторської та дослідницької роботи, факультативних занять, спортивних і культмасових заходів разом з молоддю підприємств, установ та організацій. Характерними особливостями у процесі визначення напрямку профільно-технологічної підготовки старшокласників є: виробниче оточення і напрям спеціалізації соціально-економічних об'єктів; перспективи розвитку господарського комплексу; потреби в робітничих кадрах на регіональному рівні; наявність та стан навчальної матеріально-технічної бази, укомплектованість інженерно-педагогічними кадрами, майстрами виробничого навчання та фахівцями відповідних галузей; ймовірність подальшого навчання та працевлаштування за обраною спеціальністю; відповідність інтересу до професії особистісним якостям старшокласника.

Зростання науково-технічного прогресу змінює вимоги до загальноосвітнього рівня кваліфікованих працівників. Тому навчання старшокласників у системі загальної середньої освіти не зводиться лише до отримання загальноосвітніх знань, воно орієнтується на майбутню професійну діяльність, а відповідно і соціальний статус людини, пов'язаний з її професійною приналежністю. Очевидно, що освітня система в сучасних умовах виконає свою соціальну функцію шляхом спрямування процесу підготовки учнів до професійної діяльності засобами системи соціально-професійної орієнтації із врахуванням регіональних умов. Експериментальні дослідження визначили напрями за якими можуть навчатися старшокласники в умовах профільного навчання: основи педагогіки; швейна справа; основи медицини; комп'ютерна справа; автосправа; основи кулінарії; трактори і основи агротехніки; основи тваринництва і механізації тваринницьких ферм; металообробка; електротехніка; радіотехніка; будівельна справа; торгівля; основи сучасного діловодства; технічне креслення; основи художнього оформлення та дизайну тощо.

Особлива роль у підготовці учнів до життя та активної трудової діяльності приділяється вихованню їхньої працьовитості, засвоєнню основних трудових процесів, які перебувають в прямій залежності від оптимізації умов навчання і продуктивної праці. До основних з них ми відносимо оптимізацію фізичних і нервових навантажень старшокласників у процесі навчально-виробничої діяльності, що впливає на їхній гармонійний розвиток; підвищення інтелектуального і творчого рівня праці; уникнення негативних впливів виробничого оточення на молодий організм; поступове ускладнення навчально-виробничих завдань та плановий перехід на робочі місця, обладнані на рівні виробничих умов (створення системи організаційно-технічних заходів, що забезпечує умови для успішного навчання).

Забезпечити цим учня може висококваліфікований педагог із набутим «життєво-професійним» досвідом. Він має володіти системою знань, які дозволяють зрозуміти не тільки розвиток учня, але й динаміку змін оточуючого середовища. У структурі особистості педагога, що здійснює профільне навчання, виділяється інтелектуальна, діяльнісна і емоційно-вольова сфери. Інтелектуальним показником є багатогранна і багаторівнева система знань, в склад якої входить дидактико-методичні знання, професійне мислення, креативність, культура тощо [2]. Професійне мислення характеризує сукупність наукових понять, теорії і

закономірності основної спеціальності, а також профільного навчання, які дозволяють глибше розуміти розвиток особистості учня, стан виробництва, економічних та інших процесів, аналізувати їх: осмислювати навчальну інформацію, використовувати сучасні технології учіння, готовність приймати практичні рішення з урахування ситуацій, що виникають.

У профільно-технологічному навчанні на часі створення системи наукового управління освітніми процесами, яка допоможе зосередити зусилля інженерно-педагогічного і учнівського колективів на розв'язанні проблем навчально-виховного та навчально-виробничого характеру, сприятиме раціональній організації навчання і праці та продуктивному керуванню. Очевидно, що ефективною є система із загальним і спеціальним плануванням освітнього процесу, де дидактичні принципи розглядаються як основні положення про процес підготовки старшокласників до професійної діяльності відповідно до виховної і освітньої мети. У цьому випадку організаційні форми, зміст і методи навчально-виховного процесу визначаються дидактичними принципами, а від рівня володіння та уміння педагогів застосовувати їх в процесі формування знань і практичних умінь залежить ефективність навчально-виховного процесу. У процесі проведення навчально-виховного процесу використовуються такі основні дидактичні принципи: науковість у навчанні; зв'язок теорії з практикою; виховний характер трудового навчання; системність і послідовність навчання; доступність і «посильність» навчального матеріалу; наочність; свідомість, активність, міцність засвоєння знань та умінь тощо. Також спеціальні дидактичні принципи, які зумовлені специфікою профільно-технологічного навчання, зокрема: навчання на рівні нової техніки, передової технології і прогресивної організації виробництва; навчання на основі продуктивної праці; формування умінь на основі свідомого засвоєння прийомів і операцій; політехнічна спрямованість тощо.

Особливостями методики у процесі проведення уроків формування теоретичних знань та уроків формування практичних умінь і навичок, на яких здійснюється суспільно корисна і продуктивна робота в умовах міжшкільних навчально-виробничих комбінатів є: урок з формування теоретичних знань передуює уроку з формування практичних умінь і навичок, а після них - уроки суспільно корисної чи продуктивної праці. Такий підхід забезпечує логічний перехід від теорії

до практики, тісний зв'язок навчання із суспільно корисною і продуктивною працею учнів. Використання різнопланових методів навчання сприятиме активній пізнавальній діяльності, а процес здобування знань, умінь і навичок здійснюватиметься як одне ціле [3; 5].

Розвиток технічного мислення старшокласників стимулюється розв'язуванням технічних і технологічних задач, а ті, в свою чергу, сприяють формуванню навичок планування власної діяльності, розвитку творчого підходу до виконання завдань, виробленню вміння застосовувати для розрахунків теоретичні знання і обчислювальні навички тощо. Взаємозв'язок профільно-технологічного навчання з виробничою діяльністю сприяє вивченню виробничо-технічної документації (креслень, схем, технічних умов, технологічних карт, інструкційних карток з трудових процесів тощо), що є джерелом інформації про продукти і предмети праці, про технологічні і трудові процеси, а також є інструктивним матеріалом для налагодження засобів виробництва, здійснення основних трудових операцій та найважливіших функцій щодо організації робочого місця.

Наявність значної кількості професій і спеціальностей в державі потребує звернення особливої уваги на удосконалення системи професійної орієнтації, що розглядається нами як науково обґрунтована система підготовки молоді до самостійного вибору професії і враховує індивідуальні особливості й інтереси кожної людини та сприяє раціональному розподілу продуктивних сил в інтересах держави, окремої галузі, економічного регіону, особистості. Психолого-педагогічна література характеризує професійну орієнтацію як багатоаспектну комплексну проблему, що входить в коло питань наукового управління соціальними процесами, зокрема виховання підростаючого покоління, раціональний розподіл трудових ресурсів, вибір особистістю життєвого шляху, адаптація людини до професії та розвиток її професійної компетентності. Закономірно, що динаміка науково-технічного прогресу зумовлює виникнення нових і відмирання непотрібних суспільству професій. Правильна організація профорієнтаційної роботи завжди має економічний ефект, бо значна кількість людей обмежена доступом до певних видів чи напрямів професійної діяльності, а отже потребує допомоги фахівців у виборі професії з урахуванням здібностей та стану ринку праці.

Природні здібності в учнів різні, тому наставникам важливо знати психолого-

педагогічні основи їх розвитку як сукупності якостей достатньо стійких, але разом з тим і мінливих. Для їх вивчення є один засіб – проникнення учнів у зміст та структуру обраної професії.

Особливого значення набуває професійний відбір учнів, що здійснюється на основі результатів психодіагностичних обстежень, які використовуються з метою визначення ступеня їхньої придатності до певних видів професійної діяльності. Він складається із трьох взаємопов'язаних етапів: психологічного вивчення професії з метою виявлення вимог до людини; вибору психодіагностичних методів обстеження претендентів на оволодіння певною професійною діяльністю; проведення психодіагностичного обстеження претендентів, оцінки їх загального розвитку, спрямованості, рівня сформованості якостей, найбільш важливих для успішного оволодіння професією; психологічного прогнозу успішності навчання і подальшої діяльності шляхом співставлення вимог професії та отриманих психодіагностичних результатів.

Очевидно, що організація управління профорієнтацією в системі загальної середньої освіти має бути гнучкою. Кожен член педагогічного колективу вносить посильний вклад в досягнення загальної мети, ретельно виконуючи конкретні функції в системі профорієнтаційної роботи [4]. Вчителі, класні керівники, методисти з профорієнтації та практичні психологи відповідають за виконання конкретних завдань, але в той же час вони знаходяться в процесі тісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії з метою досягнення загальної мети.

Висновок. Досягнення позитивних результатів у напрямі соціально-професійної орієнтації старшокласників можливе шляхом тісної взаємодії навчальних закладів системи загальної середньої освіти з регіональним середовищем та наявності системи підготовки учнів до життя та активної трудової діяльності в умовах профільного освітнього середовища. У ній враховуються певні особливості, що зумовлені: різним рівнем теоретичної і практичної підготовки; особливостями індивідуального розвитку, що відображається на формуванні учнівських груп; стані матеріально-технічної бази; залученням у сферу матеріального виробництва; своєрідністю структури педагогічних кадрів; відмінностями в організації навчально-виховного процесу тощо. Важливо продовжувати пошук шляхів підвищення ефективності соціально-професійної

орієнтації старшокласників та системи підготовки до професійної діяльності засобами: допрофільної підготовки та профільного навчання; розробки науково-методичного комплексу і удосконалення таких особливостей уроку, як активізація пізнавальної трудової діяльності та підвищення самостійності учнів у процесі виконання навчально-виробничих завдань; розвитку творчого мислення включенням у зміст уроків елементів конструювання, проектування, експериментування, дослідництва; здійснення проблемного підходу при викладанні навчального матеріалу і в постановці завдань; створенням моделі формування найважливіших компетентностей на різних етапах вікового розвитку.

ВИКОРИСТАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

1. Актуальные проблемы профессиональной ориентации та професійного обучения населения: материалы V Международной научно-практической конференции (24 ноября 2011 г. Киев): в 2 ч. – Ч. 1. – Ч. 2. – К.: ИПК ГСЗУ, 2011. – 326 с.
2. Зязюн І.А. Вузівська підготовка педагога до профільного навчання учнів старших класів / Іван Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Ін-т. педагогіки і психології проф. освіти АПН України; Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця, 2004. – Вип. 4. – С. 3-11.
3. Навчально-виховна робота в міжшкільних навчально-виробничих комбінатах / [Мадзігон В.М., Моцак В. З., Тернопольський Д. М. та ін.]. – К.: Рад. шк., 1979. – 174 с.
4. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся / Евгений Михайлович Павлютенков. – К: Рад. школа, 1983. – 153с.
5. Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді / за ред. Тименка М.П.; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 1996. – 268 с.
6. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В.М.Мадзігон; наук. ред. О.М.Топузов]. – К.: Педагогічна думка 2011. – Вип. 11. – 800 с..
7. Психология здоровья: учеб. для вузов / под ред. Г.С. Никифорова. – СПб: Питер, 2006. – 607 с.
8. Развитие педагогических наук в Украине и Польше на początku XXI століття: зб. наук. праць. – Черкаси. 2011. – 740 с.
9. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. / Герман Константинович Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006.
10. -Т.1. – 2006. – 816 с.
Т.2. – 2006. – 816 с.
11. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. / Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2010. – Вип. 14, кн. 2.
12. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

Анотації

Микола Піддячий

Соціально-професійно орієнтований навчально-виховний процес у загальноосвітньому закладі

У статті обґрунтовується необхідність розвитку соціально-професійної орієнтації й створення соціально-культурної ситуації, сприятливої для входження в соціально-професійне середовище та сприйняття норм, цінностей, правил цього середовища й адаптації, індивідуалізації, інтеграції в нього. Визначено шляхи соціально-професійної орієнтації та виокремлено компетентнісний підхід з метою формування компетентностей достатніх для забезпечення рівня конкурентоздатності в «життєвому» середовищі.

Ключові слова: профільне навчання, соціально-професійна орієнтація, зміст освіти, компетентність, конкурентоздатність.

Николай Поддячий

Социально-профессионально ориентированный учебно-воспитательный процесс

В статье обосновывается необходимость развития социально-профессиональной ориентации и создания социально-культурной ситуации, благоприятной для вхождения в социально-профессиональную среду и восприятие норм, ценностей, правил этой среды и адаптации, индивидуализации, интеграции в ней. Определены пути социально-профессиональной ориентации и выделен компетентностный подход с целью формирования компетентностей достаточных для обеспечения уровня конкурентоспособности в «жизненной» среде.

Ключевые слова: профильное обучение, социально-профессиональная ориентация, содержание образования, компетентность, конкурентоспособность.

Mykola Piddyachyy

Socially-professionally oriented uchebno-vospytatel'nyy process

The necessity of development of socially professional orientation and creation of socialno-kulturnoy situation, friendly to included in a socially professional environment and perception of norms is grounded in the article, rules of this environment and adaptation, individualization, integration in him. Certainly ways of socially professional orientation and kompetentnisniy approach is selected with the purpose of forming of kompetentnostey sufficient for providing of level of competitiveness in a «vital» environment.

Keywords: type studies, socially professional orientation, maintenance of education, competence, konkurentnozdattist.